

Панчишин Михайло Ярославович –
здобувач наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

Обґрунтовано необхідність розроблення криміналістичних рекомендацій щодо розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Ключові слова: розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою; злочини проти безпеки виробництва; охорона праці.

Обоснована необходимость криминалистических рекомендаций по расследованию нарушений правил безопасности при проведении работ с повышенной опасностью.

Ключевые слова: расследование нарушений правил безопасности при выполнении работ с повышенной опасностью; преступления против безопасности производства; охрана труда.

On the basis of analysis of legislative and regulatory acts of the right statistical and analytical information of the state executive power, the state of scientific studies on the protection of human and civil rights to safe and healthy working conditions, the necessity of forensic recommendations to investigate violations of safety rules during work with high risk.

Keywords: investigation of violations of safety rules when working with hazardous; crimes against the security of production; protection of labor.

Проблеми забезпечення безпеки життя та здоров'я людини в процесі трудової діяльності набувають усе більшого значення у зв'язку зі стрімким соціально-економічним розвитком держави. Сучасний стан виробництва характеризується постійним удосконаленням виробничих процесів та потребою в підвищенні вимог до кваліфікаційного рівня працівників.

Використання нового обладнання та оновлення наявного, ускладнення виробничих операцій, потреба у кваліфікованих фахівцях – усе це вимагає особливої уваги до проблем безпеки виробництва.

Сьогодні значна увага, як з боку роботодавців, так і з боку держави, приділяється питанням забезпечення безпечних умов праці, зниження виробничого травматизму та аварійності, професійних захворювань, покращення умов праці.

Утім, незважаючи на певні позитивні зрушення, ситуація залишається надзвичайно складною. Продовжують траплятись аварії на шахтах,

техногенні катастрофи, інші випадки заподіяння шкоди життю та здоров'ю працівників. Спостерігається зростання смертельного травматизму в гірничорудній та нерудній галузях, у будівництві, машинобудуванні.

Причинами незадовільного стану безпеки виробництва, на думку фахівців, є зношення основних виробничих фондів, скорочення об'ємів капітального та профілактичного ремонтів промислових будівель, машин та устаткування, обмеження інвестицій, спрямованих на створення нової безпечнішої техніки, технологій, технологічне оновлення виробництва, послаблення контролю за технікою безпеки на виробництві, руйнування галузевої системи охорони праці, скорочення служб охорони праці на підприємствах, послаблення відповідальності роботодавців та керівників виробництв за стан умов праці та техніки безпеки, погіршення виробничої й технологічної дисципліни та ін. [1, с. 17].

Аналіз статистичних та аналітичних даних Держгірпромнагляду України свідчить також, що результати перевірок, проведених уповноваженими органами державної виконавчої влади, фіксують, що під час укладання трудових договорів керівництво окремих підприємств не ознайомлює працівників з умовами праці, з інформацією щодо наявності на робочих місцях небезпечних та шкідливих виробничих факторів, а також з правами на відповідні пільги та компенсації. Не поодинокі випадки, коли керівники підприємств не лише не припиняють порушення відповідних правил з боку підлеглих, а й самі примушують їх скоювати, приховують випадки виробничих травм від обліку. Ускладнює ситуацію й те, що попри невиконання керівниками підприємств вимог нормативних актів з охорони праці й безпеки виробництва, адекватні заходи органами нагляду й контролю за додержанням вимог законодавства про охорону праці не вживаються [2], що унеможливує належне та своєчасне реагування правоохоронних органів на порушення прав працівників на безпечні та здорові умови праці.

Аналіз чинного законодавства свідчить, що законодавче закріплення трудових прав людини й громадянина та механізму їх реалізації здебільшого знаходить свій вияв у нормах трудового права. А правове забезпечення охорони трудових прав, зокрема права на безпечні умови праці, у випадку їх порушення покладається на юридичні норми, зосереджені в інших галузях права, у яких встановлено відповідальність за порушення норм трудового законодавства. Так, у ст. 44 Закону України від 14 жовтня 1992 р. (у редакції Закону від 21 листопада 2002 р.) «Про охорону праці» вказано, що за порушення законів та інших нормативно-правих актів про охорону праці винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом. На кримінальне законодавство покладається обов'язок охорони трудових прав громадян від найнебезпечніших проявів порушень таких прав – від злочинних посягань [3, с. 73].

Утім, незважаючи на той факт, що охорона прав і свобод людини та громадянина є одним із завдань кримінального законодавства, його застосування щодо порушень у галузі безпеки виробництва загалом

і порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою зокрема залишається вкрай незадовільним.

Таке становище зумовлене низкою взаємопов'язаних причин, серед яких окремо варто відмітити проблеми, що супроводжують процес розслідування згаданих злочинів. Вивчення емпіричних матеріалів свідчить про те, що слідчі органів внутрішніх справ не мають достатнього досвіду такої роботи, оскільки до підслідності органів внутрішніх справ ці злочини віднесено лише у 2012 році. Очевидно, що за такої короткої термін неможливо одержати достатнє уявлення про специфіку цих злочинів, напрацювати ефективні підходи та визначити оптимальні схеми розслідування, а надто за умови відсутності науково обґрунтованих методик їх розслідування та юридичної літератури відповідної тематики. Навіть побіжний огляд криміналістичної літератури, підручників, публікацій свідчить про те, що проблемам розслідування злочинів проти безпеки виробництва загалом і порушенням правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою зокрема не приділяється належної уваги.

Аналіз наукових досліджень згаданої тематики свідчить, що за часів СРСР окремі питання розслідування злочинів, що порушують безпечні умови праці, розглядались у роботах Ш. К. Вахітова, В. К. Глістіна, М. С. Грінберга, В. І. Жирютіна, С. А. Квелідзе, П. В. Кобзаренка, М. П. Яблокова та ін. Зрозуміло, що згадані роботи наразі вже не можуть задовольнити всіх потреб сучасної правозастосовної практики з причин, пов'язаних з невідповідністю їх сучасному стану законодавства. Водночас низка положень, що відображають окремі аспекти методики розслідування, не втратили своєї актуальності та являють науковий і практичний інтерес дотепер.

Більш сучасні дослідження проводились у Російській Федерації (РФ) протягом останнього десятиріччя та ґрунтуються на кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві РФ, зокрема: І. В. Бессонова («Порушення правил охорони праці у кримінальному праві Росії», 2002 р.), О. О. Смик («Проблеми кримінальної відповідальності за порушення правил охорони праці: За матеріалами судової практики Краснодарського краю», 2006 р.), С. В. Сулов («Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з порушеннями правил безпеки або гігієни праці», 2005 р.), Е. О. Коренкова («Відповідальність за злочинні порушення правил охорони праці», 2002 р.), А. А. Великий («Порушення правил охорони праці: кримінально-правові та кримінологічні аспекти (за матеріалами Уральського федерального округу)», 2004 р.), І. М. Беляєва («Практика та проблеми методики розслідування злочинів, що порушують безпечні умови праці», 2006 р.), Н. Л. Потапова («Особливості злочинних порушень правил охорони праці на підприємствах», 2007 р.), М. М. Дмитрієв («Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки при веденні гірничих робіт», 2008 р.), І. Ю. Єрмаков («Методика розслідування злочинних порушень правил охорони праці та техніки безпеки», 2008 р.), І. О. Кучерков («Розслідування злочинних порушень правил безпеки при

проведенні будівельних робіт», 2008 р.), В. М. Апоревич («Особливості початкового етапу розслідування злочинних порушень правил безпеки в будівництві», 2009 р.), С. В. Марковиченко («Характеристика та запобігання злочинним порушенням правил охорони праці», 2011 р.) та ін.

Відтак, очевидно, що соціально-економічні та політико-правові перетворення, у тому числі реформування кримінальної юстиції, яке відбулося в Україні за роки незалежності, потребує переосмислення, переоцінки та напрацювання нових підходів до розслідування злочинів проти безпеки виробництва, у тому числі порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. Вагомим внеском у цю діяльність вважається перше за часи незалежності дослідження проблем розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці, проведене вітчизняним науковцем О. В. Таран, у якому окрему увагу приділено питанням розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. Утім, проблеми розслідування злочинів, передбачених ст. 272 Кримінального кодексу (КК) України, розглядались у загальному контексті розслідування злочинів проти безпеки виробництва, без належної деталізації та виокремлення специфіки порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, а отже, і специфіки їх розслідування.

Водночас, визнаючи необхідність подальшого розвитку криміналістичного знання, О. В. Таран визначає систему методик розслідування злочинів, передбачених ст. 271–275 КК України, і виокремлює методики розслідування окремих видів (груп) злочинів за галузевою ознакою (сферами виробництва, організаційно-правовими формами підприємств) і за характером порушених правил охорони праці (загальних та спеціальних) [4, с. 305].

Своєчасність та актуальність виокремлення проблем розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою як самостійний напрям дослідження пояснюється також і тим, що саме злочини, передбачені ст. 272 КК України, є одним з найпоширеніших видів злочинів порівняно з іншими злочинами проти безпеки виробництва [5], а диференціація та нормативно-правове закріплення робіт з підвищеною небезпекою як окремої категорії відбулися з огляду на особливості певних технологічних процесів, потенційно високий ступінь небезпеки спричинення шкоди фізичним особам та майновим благам особистості й суспільства, потреби дотримання особливих заходів безпеки під час виконання таких робіт [6, с. 213].

Перелік робіт з підвищеною небезпекою (НПАОП 0.00-4.12-2005), що містить 137 найменувань, було затверджено наказом Держнаглядохоронпраці 26 січня 2005 р. [7]. На підприємствах на основі цього переліку з урахуванням специфіки виробництва роботодавцем розробляється й затверджується відповідний перелік робіт з підвищеною небезпекою, для проведення яких потрібні спеціальне навчання та щорічна перевірка знань з питань охорони праці.

Потреба в розробленні криміналістичних рекомендацій розслідування злочинів, передбачених ст. 272 КК України, з урахуванням їх специфіки та особливостей розслідування в умовах Кримінального процесуального кодексу України 2012 року підтверджується результатами вивчення матеріалів слідчої практики. Так, практичні працівники через відсутність досвіду розслідування таких злочинів, незнання специфіки порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою припускаються помилок, що призводять до втрати доказів, стають причинами низької результативності проведення слідчих (розшукових) дій. Окремо варто зазначити про проблеми з правильним визначенням виду експертних досліджень, формулюванням запитань експерту.

Отже, зважаючи на відсутність досліджень, присвячених проблемам розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, існування низки теоретичних і практичних проблем, що потребують наукового вирішення, обраний напрям дослідження є актуальним і своєчасним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Таран О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : [моногр.] / Таран О. В. – К. : «ДІА», 2012. – 352 с.
2. Офіційний сайт Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dnopr.kiev.ua/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1.
3. Кримінальне право (особлива частина) : [підруч.] / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Луганськ : видавництво «Елтон»-2, 2012. Т. 2. – 2012. – 2780 с.
4. Таран О. В. Розслідування злочинів проти безпеки виробництва: проблеми та шляхи розв'язання / О. В. Таран // Сучасні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народж. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Колмакова (27–28 верес. 2013 р., м. Одеса) ; [упоряд. : В. В. Тіщенко, О. П. Ващук]. – О. : Юридична література, 2013. – С. 305.
5. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>.
6. Тяжкова И. М. Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности / И. М. Тяжкова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 278 с.
7. Перелік робіт з підвищеною небезпекою : наказ Держнаглядохоронпраці від 26 січ. 2005 р. № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0232-05>.